

Naisjärjestöjen Keskusliiton lausunto avioliittoon pakottamisen rangaistavuuden selkiyttämisestä sekä pakottavan kontrollin kriminalisoinnista

- Esitys on tärkeä parannus nykytilaan, joka ei tunnista kaikkia avioliittoon pakottamisen tilanteita. Positiivista on, että avioliittoon rinnastettavat epäviralliset liitot otetaan mukaan lakiin ja että myös pakottaminen liitossa pysymiseen on rangaistavaa.
- Jotta lainsäädäntöön ei jäisi katvealueita, pitäisi harkita tulisiko alaikäisiä koskeva laintulkinta, jonka mukaan ihmiskauppasäännöksessä määriteltyjen keinojen ei tarvitse täyttyä pakkoavioliiton tuomitsemiseksi ihmiskauppana, ulottaa myös täysi-ikäisiin pakkoavioliiton uhreihin. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tulisi pakkoavioliitot ihmiskauppasäännöksen lisäksi kriminalisoida Ruotsin tapaan erillisenä säännöksenä rikoslaissa.
- Alaikäisenä ulkomailla solmittujen avioliittojen osalta tulisi arvioida, suojaako nyt esitetty lainsäädäntö lapsia pakkoavioliitoilta tai niihin rinnastettavilta liitoilta kaikilta osin ottaen huomioon avioliittolain 115 a §. Näkemyksemme on, ettei alaikäisenä ulkomailla solmittuja avioliittoja tulisi tunnustaa Suomessa missään tilanteessa.
- Pakottavan kontrollin kriminalisointi auttaisi niissä tapauksissa, joissa näyttö pakkoavioliitoista ei olisi muussa lainsäädännössä riittävää.
- Koulutusta ammattilaisille tarvitaan lisää, jotta ihmiskauppa tunnistetaan ja jotta päivitettyä lainsäädäntöä osataan soveltaa tehokkaasti.

Naisjärjestöjen Keskusliitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä laiksi rikoslain 25 luvun 3 §:n muuttamisesta sekä toimenpidealoitteesta avioliittoon pakottamisen erillisen rikosnimikkeen säätämisestä ja pakottavan kontrollin rikostunnusmerkistön lisäämisestä lakiin.

Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan, että ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 pykälään lisättäisiin tarkoitukseksi pakkoavioliittoon saattaminen.

Naisjärjestöjen Keskusliitto katsoo, että esitys on huomattava parannus nykytilaan. Sääntelyn selkeyttäminen esityksen mukaan edistäisi pakkoavioliittojen uhrien oikeuksia, edesauttaisi pakkoavioliittojen tunnistamista sekä parantaisi naisten ja tyttöjen asemaa ja oikeusturvaa. Erityisen positiivista on, että kriminalisointi ulotetaan myös avioliittoon rinnastettaviin epävirallisiin järjestelyihin.

Esitystä on kuitenkin syytä tarkastella kriittisesti eräiden seikkojen osalta, jotta voidaan varmistaa, ettei lainsäädäntöön jää katvealueita, jotka käytännössä estäisivät tietyissä olosuhteissa tapahtuneiden pakkoavioliittojen tuomitsemisen.

Esityksen mukaan jatkossa alle 18-vuotiaisiin kohdistuvien tekojen kohdalla ei nykyiseen tapaan edellytettäisi ihmiskauppasäännöksessä määriteltyjen keinojen käyttämistä. Tämä on merkittävä parannus alaikäisiin pakkoavioliiton uhreiksi joutuneiden oikeuksiin, mutta ehdotamme sen harkitsemista, että sama laintulkinta ulotettaisiin myös 18 vuotta täyttäneisiin uhreihin. Ihmiskauppasäännöksen soveltamiskynnys korkea, koska tullakseen tuomituksi ihmiskauppateon pitää täyttää kaikki ihmiskaupan tunnusmerkistön osatekijät (keinot, tekotapa ja tarkoitus), minkä lisäksi sitä koskee tahallisuuden vaatimus. Vaatimus kaikkien ihmiskaupan tunnusmerkistön osatekijöiden ja tahallisuuden täyttymisestä, jotta täysi-ikäisten pakottaminen avioliittoon voidaan tuomita ihmiskauppana, voi käytännössä johtaa tilanteisiin, joissa tosiasialliset pakkoavioliitot eivät täytä ihmiskauppasäännöksen kriteerejä ja näin ollen jäävät tuomitsematta.

Jotta lainsäädäntöön ei jäisi katvealueita, pitäisi harkita tulisiko alaikäisiä koskeva laintulkinta, jonka mukaan ihmiskauppasäännöksessä määriteltyjen keinojen ei tarvitse täyttyä pakkoavioliiton tuomitsemiseksi ihmiskauppana, ulottaa myös täysi-ikäisiin pakkoavioliiton uhreihin. Mikäli tämä ei ole mahdollista, tulisi pakkoavioliitot kriminalisoida Ruotsin tapaan erillisenä säännöksenä rikoslaissa.

Tämä erillissäännös kattaisi ne pakkoavioliiton tai siihen rinnastettavan järjestelyn muodot, jotka eivät täytä ihmiskaupan, laittoman uhkauksen tai pakottamisen tunnusmerkkejä. Tällöin kaikki pakkoavioliitot tulisivat rangaistaviksi joko ihmiskauppana tai muuna avioliittoon pakottamisena eikä välinputoajaryhmiä jäisi. Ruotsin lainsäädännössä on lisäksi säädetty erityisen matkustuskiellon (utreseförbud) määräämisestä alaikäiselle, joka on vaarassa joutua lapsiavioliiton tai sukelinten silpomisen kohteeksi. GREVIO toteaa Ruotsin raportissaan 2019 Ruotsin lainsäädännön täyttävän täysin Istanbulin sopimuksen vaatimukset pakkoavioliittojen osalta.

Ehdotusluonnoksessa esitetään myös, että tiettyjen alaikäisenä ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnistaminen Suomessa olisi jatkossakin mahdollista. Näkemyksemme mukaan tämä lisää riskiä pakkoavioliittojen tunnistamiselle, minkä vuoksi **alaikäisenä ulkomailla solmittuja avioliittoja ei tulisi tunnustaa Suomessa missään tilanteessa.**

Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että kysymys alaikäisten avioliitoista on vahvasti sukupuolittunut ja koskee erityisesti tyttöjä. Suomessa kumottiin alaikäisavioliittojen mahdollistama säännös alkuvuodesta 2019, mutta kumoamisen yhteydessä ei muutettu ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamiseen liittyviä säännöksiä. Lapsiavioliitto loukkaa tyttöjen ihmisoikeuksia ja estää usein koulutukseen pääsyn ja oppimisen, altistaa raskauksille ja äitiyteen sekä lisää riskiä lähisuhdeväkivaltaan (WHO, 2013). YK:n ja useiden kansainvälisten lapsen oikeuksia ajavien järjestöjen selkeä kanta on se, ettei lapsi voi milloinkaan antaa pätevää suostumustaan avioliittoon. Tämä on myös Suomen lainsäädännön lähtökohta.

Ruotsissa tehdyn selvityksen mukaan avioliittoon pakottamiseen on liittynyt näyttöongelmia erityisesti niissä tapauksissa, joissa oli kyse lapsista. Koska valtaosa alaikäisten avioliitoista solmitaan lapsen painostamisen seurauksena, mistä käytännössä syntyy avioliiton pakkoluonne (Hong 2020, 97), on mahdollista, että avioliittoon pakotettu suostutellaan, painostetaan tai muilla tavoin saadaan antamaan sellainen erityinen syy, jonka perusteella ulkomailla solmittu avioliitto voidaan tunnustaa. Vaarana on myös se, että yhteinen lapsi nähdään automaattisesti erityiseksi syyksi ulkomailla solmitun lapsiavioliiton tunnustamiselle ilman tapauskohtaista harkintaa. **Naisjärjestöjen Keskusliitto peräänkuuluttaa sen arvioimista, suojaako nyt esitetty lainsäädäntö lapsia pakkoavioliitoilta tai niihin rinnastettavilta liitoilta kaikilta osin ottaen huomioon avioliittolain 115 a §** (115 a § Avioliittoa, joka täyttää 115 §:n mukaiset pätevyyden edellytykset, ei kuitenkaan pidetä pätevänä Suomessa, ellei siihen ole erityisiä syitä, jos avioliittoa solmittaessa ainakin toinen kihlakumppaneista oli alle 18-vuotias ja ainakin toisella oli asuinpaikka Suomessa).

Pakkoavioliittoja koskevan lainsäädännön selkeyttämisen yhteydessä tulisi mahdollistaa myös pakkoavioliittojen mitätöinti. Avioliittolakiin on vuonna 2023 lisätty säännökset, jotka koskevat avioliiton kumoamista, jos aviopuoliso on pakotettu avioliittoon. Avioliittolain 27 a §:n mukaisesti avioliitto on kumottava, jos aviopuoliso on pakotettu avioliittoon. Lain 27 b §:n 1 momentin mukaisesti avioliiton kumoamisella on samat oikeusvaikutukset kuin avioerolla. Naisjärjestöjen Keskusliitto ja useat muut naisjärjestöt lausuiivat sen puolesta, että avioliittoon pakotetulla olisi myös mahdollista mitätöidä pakkoavioliitto. Pakkoavioliitot ovat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja ihmisoikeusloukkaus. Kumoamisen oikeusvaikutukset eivät monissa tilanteissa turvaa pakkoavioliiton uhrin asemaa, vaan ne voivat mahdollistaa hyväksikäytön jatkumisen kohtuuttoman pitkään.

Lisäksi Naisjärjestöjen Keskusliitto muistuttaa, että rikosoikeudellisten toimenpiteiden lisäksi pakkoavioliittojen torjuminen ja uhrien auttaminen edellyttää muita toimenpiteitä. Ihmiskauppaa ja pakkoavioliittoja tunnistetaan edelleen heikosti ja koulutuksen lisääminen asian parissa työskenteleville ammattilaisille, kuten poliisille, syyttäjille, tuomareille ja sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisille, on tarpeen. Yhteisöllinen väkivalta tulee tunnistaa kaikissa koulutusasteissa. Uhreille tulee taata riittävä, saavutettava ja maksuton oikeudellinen neuvonta sekä tietoa muista tukipalveluista. Heille tulee tarvittaessa tarjota suojelua, sillä heihin kohdistuu aito henkeen ja terveyteen kohdistuvan rikoksen uhka.

Pakottavan kontrollin osalta Naisjärjestöjen Keskusliitto suosittaa säätämään erillisen pakottavan kontrollin rikostunnusmerkistön, joka mahdollistaa pitkäkestoisen ja usein eri osateoista koostuvan henkisen väkivallan tuomitsemisen. Pakottavaa kontrollia esiintyy myös ihmiskaupassa ja pakkoavioliitoissa, ja pakottavan kontrollin

kriminalisointi auttaisi niissä tapauksissa, joissa näyttö pakkoavioliitoista ei olisi muussa lainsäädännössä riittävää.

Lähteet:

Hong, Tuuli. 2020. Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema. Turun yliopisto.